

קלות כחמורות

מאת בנציון בנשלום

ההר, והוא מתחיל שוב במאמציו להעלאת האבן וחזור הלילה. ואירופה הרשעה מתאמצת ביותר להכרית את ישראל. ויש שהיא מתקרבת אל מטרתה זאת, למשל: בשעה שהיא משמידה שש מאות רבוא, אך 'מלאך-החיים' מונעה מהפיק זממה — ושוב היא מתחילה לח-רוש רעה עלינו ושוב היא משתדלת להשמידנו וחזור הלילה.

נתעוררתי להגיב על הטורים, שהובאו לעיל, שכן נעשה בשרי חידודים חידודים בקראי אותם. הגע עצי-מך! את המשל מבריה המוטיב של חטא ועונש. סיוני-פוס עשה נבלות — ולכן נענש עונש גדול: עינוי זר ומשונה נגזר עליי. בכל כוחו הוא מתאמץ להעלות לראש ההר את האבן הארורה, אך נוקפים יובלות ואין הוא מצליח במאמציו. יען כי הרבה לפשוע בימי חלדו. וכמובן מאליו — כמשל כמשל. אירופה הר-בתה לפשוע — ולכן נענשה. נגזר עליה להתאמץ להש-מידנו ולא להצליח במאמציה. נגזר עליה, שתדפנו באף ותשפוך דמנו; נגזר עליה, ש"תכלה יגיעה לה-גירנו מארץ-חיים". בכל כוחה מתאמצת אירופה לה-פיק זממה, כלומר — להשמיד את ישראל מעל פני האדמה, אך יובלות עוברים ואין מאמציה מוכתרים בהצלחה מלאה — והמשורר אברהם קריב, העושה עמה את חשבוננו הגדול, נוד ינוד לה. אמנם בימינו הצליחה לרצוח מיליוני יהודים, אך גם הפעם לא בא הקץ אל עמנו.

דימוי זר וחסר-טעם? יתר מכן: חילול קודש, חילול השם. לדעתי, דברי הפסקה הנדונה בזה אינם אלא גידוף. לריב את ריבנו יצא אברהם קריב, אך הטורים, שעליהם נתייחד הפעם הדיבור, ניאוץ הם לנו.

ה ע ר ת ה ע ו ר ך

נתונה כאן השגתו של בנשלום על קטע שירו של קריב ככתבה וכלשונה. אבל דוגמה היא עד כמה החי-מה, שוודאי מקורה בצער הכותב וכאבו הגדול למה שאירע לנו באירופה, יועצת רעה בבקורת ספרות. שהרי אין כאן 'ניאוץ', אלא לכל היותר טעות במשל (סיוזיפוס) שאינו חופף את הנמשל.

ודומני, אף בעיקרו של דבר אין כל הדין עם בן-שלום. תפיסה זו, בין שהתכוון לה קריב ובין שלא הת-כוון לה, שגוף קיבוצי, אומה או תרבות, החי לדורות ענשו בתחומי חטאו; ושהגיהינום שלו והגן-עדן שלו בעולם הזה; שלא כאדם יחיד שחיוו קצרים ואין ידו של הצו המוסרי מגעת להשיגו, ולפיקך נדחים חש-בנות שכר ועונש לעולם הבא — הריהי תפיסה נאה

דימוי משונה ומתמיה

בשירו 'היהודי הנצחי אל ארץ-עמלק', שנדפס בשנתון 'תיו שין יוד בית' ('דבר', תל-אביב, תשי"א), עושה אברהם קריב חשבוננו עם אירופה, "ארץ זבת חלאה ובאש — מופות דבש הגליל שהדביש". איני מתכוון להעריך בזה את השיר הנ"ל, המשתרע על שמונה עמודים. איני מתכוון לבחון בזה, אם לך קריב בעומ-קו של הנושא, אם נתמצה בשבעת פרקי השיר החש-בון הגדול. הפעם אייחד הדיבור על טורים אחרים, על פסקה אחת בלבד.

והרי הפסקה, שלה אני מתכוון:

נוד אַנוּדָה לך, בַּת סִיזִיפּוּס,
שְׁנַיִם אֲלֵפִים תְּכַלִּי יְגִיעַךְ
וְשְׁנַיִם אֲלֵפִים תְּחַדְּשִׁי יְגִיעַךְ
לְהַגִּירְנִי מֵאֶרֶץ-חַיִּים!
בְּכָל אֲשֶׁר נִתְּנִי טָרֶף לְמֵלֶאכֶּה-הַמָּוֶת —
מֵלֶאכֶּה-הַחַיִּים בְּלֹאט הַעִיר עָלַי,
וְעַת לְאָרֶץ חַיְתִי דְבֹאֵת —
אֵל נֹכַח הַשָּׁמַיִם הַפְּרִיחָה!
חֲשַׁכְתָּ לַיְלָךְ, לֵיל אֲשֶׁמְנִים, לֵיל חֲשֶׁמְנִים,
יְכוּל לֹא יְכַלֶּה לְנַגֵּה אוֹרִי,
וְהָאֲטוּמִים בְּצִינוּקֶיךָ רָאָה לֹא רְאוּנִי
סוּתָם גּוֹלֵל עַל אַמוּנַת בָּאוֹת!
גַּם עָתָה בְּהַתְּבוּסָסִי — אֲלֵלִי, אֲלֵלִי!
בְּדָם שֶׁשׁ מְאוֹת רְבֹאוֹתִי,
לֹא פְקַדְתָּ הָאֲחֵרִית פְּקַדְתִּנִּי,
כְּאֲשֶׁר דָּמִית, פְּלִלְתָּ, מְלִלְתָּ —
כִּי רְאִשִׁית נְאֻפְדַת מוֹרְאוֹת וּפְלֹאוֹת
הִנֵּה שָׁבָה כְּבָה לִי עָלַי בְּמַת קְדוּמִי —
כְּדָבַר חוֹזִי, כְּדָבַר חוֹזִי!

לאמור: אירופה משולה לסיוזיפוס. סיוזיפוס הרשע מגלגל אבן גדולה ביותר במעלה הר רם בשאול בהת-אמצו להעלותה לראש ההר, אך מדי התקרבו אל מחוץ חפצו, אל ראש ההר, האבן מתגלגלת למטה. במורדות

מאוד. ויש מהודו־זוועות באמירה זו — תרבות מערב באה על ענשה מפני חטאה הקדמון בשעה שהיא מעלה זה אלפי שנים יהודים על המוקד. כשם שרשאי אני לומר, איבת עולם זו של האדם הלבן בארצות-הברית כלפי אורחיהן הכוישים עונש היא לחטא העבדות הקד־ מון שחטאה אומה זו בראשית התהוותה. וענשה בת־ חומי חטאה (רדיפת הכוישים), וודאי עתיד הוא לקעקע כל מעמדה המוסרי ועצם קיומה הקיבוצי, אם לא תח־ זור בתשובה במהרה בימינו.

הווה אומר, משל זה של סיופוס אף על פי שתמוה הוא במקצת, אינו מופרך כל עצמו. ש. צמח

מעוות הטעון תיקון

כשהגיע לידי 'המילון החדש' של אברהם אבן־שושן — שמחתי. ספרותנו לא זכתה ללכסיקוגרפים רבים ול־ מילונים רבים — ועל כך אני מיצר ביותר. על כן מב־ רך אני על כל חיבור לכסיקוגרפי־עברי חדש. על כל מילון חדש.

'המילון החדש' של אברהם אבן־שושן (הוצאת 'קר־ ית־ספר', ירושלים; 'בסיוע משרד החינוך והתרבות') — 'מנוקד ומצויר'. המחבר נתכוון לתת לנו "אוצר־ מלים שלם של הלשון העברית החיה והספרותית". גם 'מונחים בינלאומיים' נכללו במילון החדש. עשרות יועצים, מומחים ועוזרים — ממורי האוניברסיטה העברית, מאנשי 'ועד הלשון', עורכים, סופרים, מדק־ דקים, לכסיקוגרפים — השתתפו עם אברהם אבן־שו־ שן בחיבור המילון בעסקם "בבדיקת החומר הלשוני ובאיונו", "בעיוני דקדוק ולשון", "בדיוקי ניסוח וה־ גהה", "בלקט ערכים וניבים", "בבדיקת הערכים המק־ צועיים ובעריכתם".

כאמור לעיל, שמחתי בהגיע לידי המילון החדש. ואולם שמחתי לא ארכה. משהתחלתי לדפדף במילון ולבדוק מקצת ערכיו הבינלאומיים — נמצאתי למד, ששיבושים מצויים בו. ואיני מבין מדוע לא הצליח המחבר, שנשתייע במומחים רבים, לנפות כראוי את מילונו.

בדקתי כמה עשרות ערכים 'בינלאומיים' בלבד. בדיקתי הביאה אותי לידי מסקנה זאת: כל המילון כו־ לו טעון בדיקה, והריני מייחד את הדיבור על שיבו־ שים אחדים, שנתקלתי בהם:

בערך 'אפרודיטי' (ע' 77; כרך א') נאמר: "אֶלֶת היופי והאהבה של היונים הקדמונים. נקראה גם ונוס" — ובערך 'ונוס' (ע' 335; כרך א') נאמר: "שם אֶלֶת האהבה והיופי אצל היונים הקדמונים". יבין כל מבין,

כי הערכים שנזכרו בזה חוברו על ידי בן־אדם מנוער מידיעות במיתולוגיה יוונית־רומית, שכן כל המצוי במקצת מן המקצת אצל מקצוע זה יודע, כי אפרודיטה היתה אלה יוונית וכי ונוס היתה אלה רומית. וכן נמ־ צאתי למד, שהמילון החדש לא נבדק — או לא נבדק כראוי — על ידי בעל ידיעות במיתולוגיה.

בערך 'כוריאוס' נאמר: "משקל בשירה המודרנית, הבנוי קצבים בני שתי הברות, שהראשונה בהן מוטע־ מת והשניה בלתי־מוטעמת — — נקרא גם טרוכי־ אוס" (ע' 575; כרך ב'). הערך, שהובא בזה, מעיד שמחברו אינו מצוי אצל מטריקה. הכוריאוס אינו מש־ קל; קצב הוא. ואינו קצב מודרני, שכן נזקקו לו משו־ ררים לפני ספירת הנוצרים. ולא זו בלבד שהערך משובש, אלא גם מיותר הוא. כמה קדמונים הבחינו בין טרוכיוס לכוריוס, אך אין צורך לצאת בעקבותיהם ב־ מינו במילון פופולארי. מערכת 'המילון החדש' נהגה בקוראים מנהג משונה: אין היא מבחינה בין טרוכיוס לכוריוס, ובכל זאת נמצא במילון גם את הערך 'טרו־ כיאוס' וגם את הערך 'כוריאוס'. הערך 'טרוכיאוס' הודגם בשני טורים של מאנה, שמשקלם 'אשכנזי' (ע' 497; כרך ב'). ואילו הערך 'כוריאוס' הודגם בטור של טשרניחובסקי, שמשקלו 'ספרדי' (ע' 575; כרך ב'). האפשר לסבור, כי הקוראים העבריים, שאינם מצויים ביותר, כידוע, אצל מונחים מטריים, לא יתבלבלו בעיינם בשני הערכים, הנדונים בזה? והרי יכלה מע־ כת המילון לוותר על הערך 'כוריאוס', המיותר לחלו־ טין, ולציין בערך 'טרוכיאוס', כי הטרוכיוס נקרא גם כוריוס! על כל פנים נמצאתי למד, שהמילון החדש לא נבדק — או לא נבדק כראוי — על ידי מומחה למטרי־ קה.

בערך 'סמינר' (ע' 1104; כרך ג') נאמר: "לטינית: סמינריום — מפיץ זרעים, מן סמן — זרע". איני יודע למה נתכוון מחבר הערך בכתבו: "מפיץ זרעים". המלה הרומית 'סמינריום' (seminarium) משמעה — 'משתלה'. בערך 'סנוב' (ע' 1109; כרך ג') נאמר: "אנגלית, מצירוף המלים הלטיניות: סיני — בלי, נו־ ביליס — אציל, מיוחס". מקור המלה 'סנוב' טרם נח־ שף. כנראה — אנגלי הוא. ואולם אם אמנם רומי הוא, 'סנוב' אינו תולדת צירוף המלים 'סיני' ו'נוביליס' (רק מי שאינו יודע את הלשון הרומית עלול לצרף צירוף כזה!). אלא תולדת צירוף המלים 'סיני' (sine) ו'נוביליטאטה' (nobilitate), כלומר: s(ine)nob(ilitate) = 'ללא אצילות'. בכרך הראשון של המילון מצאתי בשני ערכים (ע' 17, ע' 81) את המלה 'אקודקט'

(אל"ף סגולה, וי"ו קמוצה!). כמובן, נתכוון מחברם למלה הרומית 'אקדוקט' (אל"ף פתוחה, וי"ו צרויה; aquaeductus 'המסקנה: המילון לא נבדק כראוי על ידי יודע-רומית.

דילטאנטים נכשלים, כידוע, לפרקים דווקא כשהם משתדלים לדייק ולהיות 'קאתוליים מהאפיפיור'. מי שחיבר את הערך 'אמפיברכוס' (ע' 57; כרך א') ואת הערך 'מצנט' (ע' 884; כרך ג') אינו אלא דילטאנט והוא נכשל דווקא משום שהשתדל להיות 'מדעי' ו'מדייק'. הגע עצמך! 'המילון החדש' גורס 'אנפסט' במ' קום 'אנפיסטוס' ו'דקטיל' במקום 'דקטילוס', כלומר: הוא מוותר על 'אוס במלים, המסתיימות ביונית ב-'אוס (והשיטה הזאת — נכונה היא!). אך אינו מסתפק ב'אמפיברך' והוא מעניק (כנראה — honoris causa) 'אוס למלה, שאינה מסתיימת ב-'אוס ביונית, כלומר: המלה היונית 'אמפיברכוס' 'מתיינות' ומופיעה כ'אמפיברכוס' (ע' 57, כרך א'; ע' 792, כרך ג'). וכן פושט מיצינאס (Maecenas) את צורתו המקורית ולובש צורה 'מלוטנת' ומופיע... כמצנזוס.

ממחבריי-מילונים יש לדרוש, שיגישו לקוראיהם דברים סדורים כל צורכם ומנופים כל צורכם, ויש לדקדק עם כחוט השערה. בני-אדם רבים מאוד נוזקקים למילון — ולכן עשויים ערכי-מילון משובשים להכשיל רבים. כאמור, לא בדקתי אלא כמה עשרות ערכים. השיבושים, שצוינו ברשימתי זאת, טעונים, כמובן, תיקון לאתגר. ואולם, כמדומה לי, אין להסתפק בכך. המילון כולו טעון בדיקה.

הנמר וידידו המנמנם

מאת משולם טוכנר

דב סדן: הנמר וידידו המנמנם
הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשי"א, תל-אביב

כל דיון בבעיית יחסינו עם הגרמנים מותנה כיום, ויהא מותנה כל הימים, באקטואליות נסערת. משך הזמן אינו עשוי להפיג את אימת הזעזועים, והדיסטאנץ ההיסטורית ספק אם יתהווה. זיקת המחקר לבעיה זו נדונה להיות איפוא מלמפרע נרגשת ורחוקה משלוות

חכמים. יתרה מכך, רצופה היא סכנות: הטה בשל זה — מת באור; הטה בשל זה — מת בשלג. ושבל בניינים אין.

ספרו של דב סדן 'הנמר וידידו המנמנם' הוא במובן זה הישג מיוחד במינו. ואף כי הספר הוא אסופת מאמרים והערות, שנכתבו במפוזר, צמתו של העניין נשמרת ללא פגם. כי לא הכשרון בלבד למזג יחד רוחב ידיעה ומיצוי הוראה, באופן שהגודש אינו מכביד והצמצום אינו מרחיק; ואף לא היכולת להבקיע אל הגרעין הסמוי דרך כל קליפה ולהאיר רחבי אופק מבעד לסדק הצר והמחופה ביותר — שהם הם, כי דוע, מסגולות כתיבתו של דב סדן — אלא עיקר הישגו בספר זה הוא בשילוב המושלם בין אורח מחקר, לנושא ולהווית המציאות. מבחינה זו מהווה ספרו דוגמה ומופת במחקר הספרות ובמדע הבקורת כאחד. שורש המחקר נוקב תהומות ויקוד החוויה לוחך ממעמקים וגרזן על גרזן מכה. ואם בכל תופעה בקורתית ספרותית מעלה זו היא תכלית השלימות, בדיון על הספרות הגרמנית לאור הבעיה היהודית על אחת כמה וכמה.

ואמנם מתוך בחינה רבת צדדים ודקת תחושה של ערכי ספרות בלבד — בחינה אסתטית ופסיכולוגית — מברר ומלבן דב סדן את בעיית היהודים בגרמניה. המציאות מוארת באורן של תמונות ודמויות, השאובות מפינות שונות (ועל פי רוב נשכחות) של הספרות הגרמנית. יחסי הרוח בין היהודי והגרמני מתגלים כאן ביתר שאת כמסכת מסובכת בשלל צורות, בעור מק חוויות ובטראגיות העולה על כל מסכת יחסים אחרת בגלות ואולי אף בהיסטוריה האנושית. אכן, יחסי רוח נפתלים כאלה אינם עשויים, כנראה, לבוא לידי גילוי ומיצוי אלא בכוח המדיום הספרותי. דק החוויה האמנותית של הסופר היוצר עשויה לשקף את הרחשים הסמויים והאירציונליים ביחסי עם ואדם, ובמסכת יחסים זו, בינינו ובין הגרמנים, אליבא דכל הדעות רב חלקו של האירציונלי. ואם רשאים אנו לקוות, שמקצת מאותן חידות התעלומה, הטורפות את רוחנו, יפוענחו, עשוי טיולו המעמיק של דב סדן בשבילי הספרות הגרמנית (בספרות העברית אין ממסכת זו אלא מעט מאוד) לקרבנו אל המטרה יותר מכל מחקר במקצוע אחר.

ואמנם מאיר עינים הוא פשרו לא פחות מארחות חקרו. ולא בטיב העם הגרמני מדובר, אם כי אף הוא בא לידי מיצוי בניגוד המשלים שבין הציטטה של שפילהאגן "האם עם הוא? — עדר הוא!" (ובסוגרים